

DOI: 10.17234/SRAZ.66.22

UDK: 811.135.1'33'36

Review article

Primit la 2 iulie 2020

Acceptat pentru publicare la 18 octombrie 2021

## Abordări actuale în cercetarea limbii române. Instrumente de lucru în domeniul morfosintaxei și al pragmaticii

*Andra Vasilescu*

*Universitatea din București, Facultatea de Litere*

*Academia Română, Institutul de Lingvistică "Iorgu Iordan – Al. Rosetti"*

*vasilescu.andra@gmail.com*

Sunt prezentate principalele volume colective apărute după 1989 în domeniul morfosintaxei și al pragmaticii, în ideea de a semnala publicului internațional câteva instrumente de lucru moderne și de a îndrepta atenția romaniștilor asupra limbii române, a cărei integrare în comparațiile romanice și nonromanice ar putea conduce la observații noi, nuanțate.

*Cuvinte-cheie:* limba română, tendințe actuale de cercetare, gramatică, pragmatică, apariții editoriale

În lingvistica românească, perioada de după 1989 a însemnat reconectarea la lingvistica internațională: temele, conceptele, interpretările și terminologia au fost actualizate, abordările au asimilat noile teorii și direcții de cercetare. Preocuparea pentru modernizare și internaționalizare, participările la proiecte și manifestări științifice (inter)naționale au condus la apariția unui număr mare de lucrări colective și de autor.

Dintre numeroasele direcții în care s-a dezvoltat lingvistica românească în ultimele decenii, ne vom opri în cele ce urmează la două domenii importante, morfosintaxă și pragmatică, prezentând câteva cărți de referință elaborate în colective de cercetători aparținând Școlii lingvistice de la București. Lucrările selectate aici sunt instrumente generale de lucru, utile celor interesați de studierea limbii (române).

**1. Lucrări generale.** O carte utilă, care oferă o imagine de ansamblu asupra evoluției lingvisticii românești, cu o bibliografie de referință bogată și în care semnează articole un număr mare de lingviști bucureșteni este *Lingvistica românească* (LR 2019). Prezentările includ lucrările importante, mai ales cărți, dar și articole fundamentale, din toate domeniile, de la fonetică la gramatică, de la istoria limbii la pragmatistică, de la filologie la dialectologie, de la lingvistică

teoretică la lingvistică aplicată și lingvistica corpusului, de la prima gramatică românească la recentele colaborări internaționale. Autorii care au contribuit cu articole pentru domeniile gramatică sunt: Raluca Brăescu, Blanca Croitor, Andreea Dinică, Adina Dragomirescu, Mihaela Gheorghe, Dana Manea, Margareta Manu Magda, Isabela Nedelcu, Alexandru Nicolae, Irina Nicula Paraschiv, Gabriela Pană Dindelegan, Camelia Stan Andra Vasilescu, Rodica Zafiu. Articolele din domeniul pragmaticii au fost redactate de Mihaela-Viorica Constantinescu și Liliana Ionescu Ruxăndoiu.

*Dicționarul de Științe ale Limbii* (DȘL 2001) este un instrument de lucru fundamental: în forma unor articole de dicționar prezintă principalele curente lingvistice și concepte din diverse subdomenii, sintetizând și clarificând ideile importante pe un spațiu tipografic restrâns, cu exemple, comentarii, comparații, clasificări, relativizări și un sistem util de trimiteri între intrări. Cartea facilitează accesul cititorilor de lingvistică la teorii mai vechi sau mai noi și propune o terminologie românească în pas cu abordările moderne din diverse (sub)domenii ale teoriei lingvistice.

În forma unor articole de dicționar, *Enciclopedia limbii române* (ELR 2001) descrie sistemul limbii române la diverse niveluri (fonetic/fonematic, morfologic, sintactic, stilistic, discursiv), sub aspect sincron și diacronic, cu observații de natură dialectală și subdialectală. Cei 15 autori sintetizează și ordonează un volum mare de informații extrase din cercetările românești existente la momentul respectiv.

**2. Lucrări de gramatică sincronă și diacronică.** Aproape 50 de ani, gramatica românească a fost dominată de vechea Gramatică academică (GA 1954, 1962/1963). Noua Gramatică a Academiei (GLR 2005/2008) în două volume, *Cuvântul și Enunțul* completează și modernizează descrierea sistemului gramatical românesc cu principalele rezultate ale cercetărilor din ultimele decenii asupra sistemului gramatical românesc, deschizând descrierea spre fenomene discursive precum anafora și deixis ori particularități ale dialogului. Primul volum este organizat în jurul capitolelor tradiționale (clasele lexico-gramaticale, mai puțin articolul, văzut ca morfem al categoriei determinării), în timp ce volumul al II-lea introduce concepte noi, de factură structurală/generativă: grup sintactic (Grup Nominal, Grup Adjectival, Grup Adverbial, Grup Interjecțional, Grup Prepozițional), construcții sintactice (pasive, impersonale, reciproce, cauzativ-factitive, predicativ suplimentar, comparative, relative, conjuncționale), alături de tradiționale funcții sintactice, care se bucură de o tratare modernă, începând cu clasificarea și inventarul (predicat, nume predicativ, complementul predicativ al obiectului, predicativul suplimentar, complemente – direct, secundar, indirect, prepozițional, de agent, posesiv, comparativ – și circumstanțiale, atributul, apozitia) și terminând cu detaliile descriptive. Specifică acestei ediții este prezentarea problematizată, cu argumente pro și contra, a interpretărilor disputate în lingvistica românească.

*Gramatica de bază a limbii române* (GBLR 2010) a fost scrisă cu intenția de a facilita introducerea GA în universități și modernizarea învățământului gimnazial. În esență, prezintă succint și schematizează principalele elemente

ale sistemului morfosintactic românesc, atrage atenția asupra diferențelor de interpretare dintre GA și GLR, dă unele indicații normative. Față de GLR face un pas mai departe în direcția modernizării discursului lingvistic românesc, introducând analiza în constituenți imediați (și notațiile aferente), mai multe concepte generative și o tratare actualizată și diferită a tradiționalului atribut, prezentând structura ierarhică a Grupului Nominal (determinant, cuantificator, modificator, posesiv și complement al numelui). Schemele, tabelele, exemplele numeroase ajută înțelegerea. Fiind destinată mediului educațional, este însoțită de un caiet de exerciții (GBLR-CE 2010), care combină exercițiile tradiționale de gramatică cu cele moderne.

Destinată gimnaziului, *Gramatica limbii române pentru gimnaziu* (GLR-G 2019) pornește de la conținuturile din actualul Curriculum școlar, secțiunea de gramatică, și le tratează pentru un public țintă format din profesori și elevi, făcând sugestii pentru abordări moderne, dincolo de titlurile tradiționale din programă. Materialul este organizat pe clase de studiu, conține definiții, clasificări, scheme, explicații și exerciții.

*The Grammar of Romanian* (GR 2013) este o lucrare în limba engleză, destinată cititorilor din străinătate. Surprinde particularitățile centrelor lexicale (substantiv, adjectiv, adverb, verb, prepoziție) și ale grupurilor sintactice pe care acestea le proiectează (Grup Nominal, Grup Verbal, Grup Adverbial, Grup Adjectival, Grup Prepozițional), prezintă particularitățile acordului, ale coordonării și fenomenele discursive care afectează organizarea enunțurilor. Spre deosebire de GLR sau GBLR include și capitole de morfologie derivațională, alternanțe fonologice și formarea cuvintelor prin compunere. O traducere în română a acestei cărți, făcută de autori, a apărut în 2021.

Dintre toate gramaticile ultimei perioade, cea mai racordată la abordările dominante este *A Reference Grammar of Romanian* (RGR 2013), având subiacente cele mai noi teorii, dar rămânând o gramatică descriptivă. Primul volum al unei serii realizate de un colectiv internațional de româniști se ocupă de grupul nominal, descris din perspectivă morfosintactică și semantică. După un capitol introductiv în care sunt prezentate trăsăturile nominale și proiecțiile nominale, sunt descrise, printre altele, nominalele nude, determinanții și categoriile funcționale, pronumele, grupurile cu determinant în cazul genitiv, adjectivul, grupurile prepoziționale adnominale, grupurile adnominale nonfinite și propoziționale, numele proprii, apozitiile, vocativele, flexiunea nominală. În prezent, se lucrează la volumul al II-lea, dedicat Grupului Verbal.

Din proiectul Institutului de Lingvistică "Iorgu Iordan – Al. Rosetti" de elaborare a unei istorii a limbii române a apărut volumul I (ILR 2018), care include latina, româna comună și dacoromâna comună. Impresionează cantitatea mare de date sintetizate în capitole clare și bine structurate. Pentru secolele al XIX-lea și al XX-lea, colectivul de gramatică al Institutului a publicat deja studii preliminare, grupate în volumul *Studii de istorie a limbii române* (SILR 2012/2015).

O sintaxă modernă a românei vechi (secolele al XVI-ea – al XVIIIea), *The Syntax of Old Romanian* (SOR) se adresează lingviștilor din străinătate. Cartea nu doar sintetizează principalele particularități ale textelor vechi, așa cum au fost

anterior descrise, ci, pornind de la cercetarea unui corpus extins, aduce observații și interpretări noi privind verbul și argumentele sale, formele verbale nonfinite, grupul nominal, grupul adjectival, grupul adverbial, grupul prepozițional, coordonarea, enunțurile complexe, topica, fenomenele discursive care afectează structura propoziției. Deosebit de utilă pentru cercetători este lista textelor vechi folosite în cercetare. Volumul este însoțit de anexe online, care oferă mai multe exemple pentru fenomenele descrise în volum: [https://www.lingv.ro/index.php?option=com\\_content&view=article&id=161&Itemid=152](https://www.lingv.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=161&Itemid=152). Este disponibilă și versiunea românească a cărții (SLRV 2019) în traducerea autorilor.

Pornind de la ideea continuității dialectale a unor fenomene din limba veche în limba actuală, același colectiv al sectorului de gramatică de la Institutul de Lingvistică "Al. Rosetti – Iorgu Iordan" a elaborat studii de corpus reunite în *Variație diacronică și diatopică* (VDD 2019), în care sunt aprofundate diverse aspecte de detaliu, precum polifuncționalitatea lui *mai*, flexiunea unei subclase de adjective, valoarea adversativă a lui *numai*, construcțiile comparative, participiul perfect activ cu valoare adjectivală, pozițiile de cliticizare, pluralele neutre în *-i*, variația istorică și dialectală a regimului verbelor, evoluția sistemului de deferență, marca de conjunctiv și folosirea dialectală a formelor *cell/ăl*, relativele libere cu citire cuantificațională, folosirea prepoziției *către*, folosirea diatopică a demonstrativelor, flexiunea numeralelor, aspecte gramaticale și discursive ale folosirii subiectului în româna vorbită substandard și altele.

**3. Lucrări de pragmadiscurs.** *Dialogul în româna vorbită* (DRV 2003) este o culegere de articole care abordează teme diverse, acoperind o arie largă de probleme din domeniul pragmaticii, analizei conversației și analizei discursului: strategii de inițiere și progresie a conversației, relațiile dintre actele de vorbire indirecte și scenariile culturale, caracterul vag al rutinelor conversaționale, o tipologie a digresiunilor, secvențele metacomunicative de evaluare, dimensiunea argumentativă a conversațiilor spontane, interacțiunea comercială, discursul raportat, conversația fatică, exprimarea acordului și a dezacordului, pragmatizarea adverbului *așa*, semnalele fatiche.

Un volum dedicat memoriei prof. Sorin Stati, *Dialog, discurs, enunț* (DDE 2010), include articole teoretice și analize de corpus: relația libertate – constrângere în limbaj, acte metainteracționale și metadiscursive, comunicarea conflictuală, relația dintre impolitețe – agresivitate verbală și emoție, depoziția în discursul juridic, particularități ale negocierii în discursul comercial, reguli ale accesului la cuvânt, studii de pragmatică a textelor literare, enunțurile incidente, analiza pragmatoretică a evidențialelor, exprimarea aproximării în limba română.

Discursul parlamentar a făcut obiectul de studiu în mai multe cercetări publicate, printre altele, în două volume: *Parliamentary Discourses across Cultures* (PDC 2012), rezultat în urma unei conferințe cu participare internațională și *Discursul parlamentar românesc (1866-1933)* (DPR 2018). Primul volum reunește articole privind aspecte particulare ale discursului parlamentar din Marea Britanie, Finlanda, Austria, Canada, Bulgaria, Franța, Portugalia, Parlamentul European și România, abordate din diverse perspective teoretice. Cel de al doilea

volum cuprinde articole despre trăsăturile generale ale instituției parlamentare în perioada cercetată, analize ale unor concepte recurente în discursul parlamentar al epocii (*democrație, stat, tradiție, modernitate*), metaforele conceptuale ale identității naționale și scenariile metaforice asociate cu conceptele de *liberal, conservator, junimist, socialist, comunist*, aspecte retorice (caracteristicile argumentării, argumentele cvasilogice, construcția discursivă a identității parlamentare, metapoziționarea, evaluarea *de dicto*, strategii de atenuare și evaluare), aspecte discursive și pragmatice (plurivocitate și perspectivare, strategii ale impoliteții, forme și strategii ale umorului, ipostaze și funcții ale ironiei), relația monolog/dialog (forme de interacțiune comunicativă, forme nominale de adresare, întrebarea retorică).

Volumul *Exploring Discourse Practices in Romanian* (EDPR 2020) oferă o imagine caleidoscopică a practicilor discursive din cultura română, acoperind o plajă largă de fenomene discursive: negocierea identităților discursive (în discursul politic, în talk-show-uri, în interacțiunile profesionale), textualizarea vocilor discursive (titlurile din presa online, memoriile literare), textualizarea atitudinilor și a emoțiilor (caricaturile politice, paratextul în presa umoristică, declarația de dragoste, dezaprobarea și insulta autocentrată), metaforele conceptuale (în eseu filosofic, în discursul politic din media, în ziarele de afaceri), aspecte ale gramaticalizării contextului și inadecvări comunicative (deicticele în narațiunile orale, interjecțiile, erorile de natură pragmatică la studenții care învață limba română ca limbă străină).

Importante și utile pentru studierea interacțiunii verbale sunt corpusurile de română vorbită: *Interacțiunea verbală în limba română actuală. Corpus (selectiv). Schiță de tipologie* (IVLRA 2002), *Corpus de română vorbită. Eșantioane* (CORV 2007), *Interacțiunea verbală. Aspecte teoretice și aplicative. Corpus* (IVATA 2007), *Româna vorbită actuală* (ROVA 2011), precum și un corpus electronic (COROLA 2014).

\* \*  
\*

Abordările complementare de lingvistică a sistemului și a uzului, preocupările teoretice dublate de analize de corpus și deschiderea spre lingvistica aplicată, interesul pentru sincronie și diacronie, publicarea de cărți în țară și în străinătate, toate la un loc și fiecare în parte reflectă o activitate susținută de promovare a lingvisticii românești prin elaborarea unor instrumente de lucru care să fundamenteze cercetările viitoare.

Lucrări importante au apărut în toate centrele universitare din România, atât pentru subdomeniile tradiționale din lingvistica românească, cât și pentru unele nou introduse în sfera preocupărilor de cercetare, semnate atât de colective de lucru, cât și de autori individuali. Selecția făcută aici (lucrările colective de gramatică și pragmatică elaborate de lingviști de la București) se justifică strict prin limita de spațiu impusă de editori.

În contextul în care numărul de contribuții lingvistice este din ce în ce mai mare, iar informația nu circulă întotdeauna optim, suntem de părere că acest articol de informare asupra rezultatelor din câteva lucrări apărute în ultimele

decenii nu ar trebui să rămână singular. Ar fi util să fie urmat de prezentări provenite din diverse centre universitare românești. Considerăm că acest demers ar contribui la construirea unei rețele de lingviști și de idei/soluții/resurse/demersuri/întrebări menite să conecteze rezultatele personale ori zonale într-un spațiu (virtual) al colaborării între româniști/romaniști.

## Referințe

- COROLA = Mititelu, Verginica Barbu/ Irimia, Elena/Tufiș Dan (2014). CoRoLa —The Reference Corpus of Contemporary Romanian Language, <http://corola.racai.ro/>
- CORV = Dascălu Jinga, Laurenția (2002). *Corpus de română vorbită. Eșantioane*, București: Oscar Print.
- DDE = Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana/Hoinărescu, Liliana (eds.) (2010). *Dialog, discurs, enunț: în memoria Sorin Stati*, București: Editura Universității.
- DPR = Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana/Constantinescu, Mihaela-Viorica (eds.) (2018). *Discursul parlamentar românesc (1866-1933). O perspectivă pragma-retorică*, București: Editura Universității din București.
- DRV = Dascălu-Jinga, Laurenția/Pop, Liana (eds.) (2003). *Dialogul în româna vorbită*, București: Oscar Print.
- DȘL = Bidu-Vrânceanu, Angela/Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana/Pana-Dindelegan, Gabriela/ Calarasu, Cristina/Mancas, Mihaela (2001). *Dicționar de Științe ale Limbii*, București: Editura Nemira.
- EDPR = Vasilescu, Andra/Constantinescu, Mihaela-Viorica/Stoica, Gabriela/ White, Jonathan (eds.) (2020). *Exploring Discourse Practices in Romanian*, Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- ELR = Avram, Mioara/ Marius Sala (eds.) (2001). *Enciclopedia limbii române*, București: Univers enciclopedic.
- GA = Institutul de Lingvistică (1954, 1962/1963). *Gramatica limbii române*, vol. I-II, București: Editura Academiei.
- GBLR = Dindelegan, Gabriela Pană (ed.) (2010). *Gramatica de baza a limbii române*, București: Univers Enciclopedic Gold.
- GBLR- CE = Dindelegan, Gabriela Pană (ed.) (2010). *Gramatica de bază a limbii române: Caiet de exerciții*, București: Univers Enciclopedic Gold.
- GLR = Guțu Romalo, Valeria (2005/2008). *Gramatica limbii române*, București: Editura Academiei Române.
- GLR-G = Dindelegan, Gabriela Pana (2019). *Gramatica limbii române pentru gimnaziu*, București: Editura Univers Enciclopedic Gold.
- GR = Dindelegan, Gabriela Pană/Maiden, Martin (eds.) (2013). *The Grammar of Romanian*, Oxford: Oxford University Press.
- ILR = Sala, Marius/Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana (coord.) (2018). *Istoria limbii române. Vol. I*, București: Editura Gold Enciclopedic.
- IVATA = Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana (ed.) (2007). *Interacțiunea verbală. Aspecte teoretice și aplicative. Corpus*, București: Editura Universității din București.



- IVLRA = Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana (ed.) (2002). *Interacțiunea verbală în limba română actuală. Corpus (selectiv). Schiță de tipologie*, București: Editura Universității din București.
- LR = Sala, Marius/Saramandu, Nicolae (eds.) (2019). *Linguistica românească*, București: Editura Academiei.
- PDC = Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana/Roibu, Melania/Constantinescu, Mihaela-Viorica (eds.) (2012). *Parliamentary Discourses across Cultures: Interdisciplinary Approaches*, Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- RGR = Dobrovie-Sorin, Carmen/Giurgea, Ion (eds.) (2013). *A reference grammar of Romanian: Volume 1: The noun phrase*. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- ROVA = Dascălu-Jinga, Laurenția (2011). *Româna vorbită actuală*, București: Editura Academiei Române.
- SILR = Chivu, Gheorghe/Dindelegan, Gabriela Pană/Dragomirescu, Adina/Nedelcu, Isabela/ Paraschiv, Iirina Nicula (eds.) (2012/2015). *Studii de istorie a limbii române. Morfosintaxa limbii literare în secolele al XIX-lea și al XX-lea*, București: Editura Academiei Române.
- SLRV = Dindelegan, Gabriela Pană/Maiden, Martin (eds.) (2019). *Sintaxa limbii române vechi*, Editura Univers enciclopedic. Gold.
- SOR = Dindelegan, Gabriela Pană/Maiden, Martin (eds.) (2016). *The Syntax of Old Romanian*, Oxford: Oxford University Press.
- VDD = Dindelegan, Gabriela Pană/Apintei, Adnana Boioc/Croitor, Blanca (eds.) (2019). *Variație diacronică și diatopică: note gramaticale*, București: Editura Universității din București.

## Current Trends in Romanian Language Research. Working tools

The article briefly presents some of the books published after 1989, in order to introduce modern working tools useful to researchers in the field of Romanian and Romance languages. The presentation focuses on some general introductions to the field of linguistics, the grammar of Romanian, and pragma-discursive approaches to oral and written interactions. The brief characterizations of the books highlight some of the current issues under research that could inspire novel studies and approaches.

*Keywords:* Romanian language, current research trends, grammar, pragmatics, publications

